

# **СЪВРЕМЕННА ПРАВНА РАМКА НА НЕМАТЕРИАЛНОТО КУЛТУРНО НАСЛЕДСТВО: ПРОБЛЕМЪТ ЗА ПЕРСОНИФИКАЦИЯТА НА ОБЩНОСТТА<sup>1</sup>**

Проф. д.н. Иван Кабаков

Проведената кръгла маса на 12.04.2018 г. в рамките на организираниите в Столична библиотека „Европейски дни на нематериалното културно наследство“ постави *проблемът за персонификацията на общността с наследство* като ключов за разбирането както на особеността и значението на нематериалното наследство в системата на опазване и социализация на културното наследство, така и за неговото управление и използване като стратегически ресурс за развитие на съвременните общества.

*Съвременната правна рамка на нематериалното културно наследство* предполага изследването и дискутирането на различни теми с оглед на динамично протичащите процеси и многообразието от гледни точки и интереси в съвременните общества. Поради тази причина беше избрана тема, отразена в действащото законодателство, но изискваща допълнителен дебат в търсене на взаимно приемливи решения от участващите в него заинтересовани страни. В хода на дискусиата се конституираха или заявиха различни позиции за наблюдение и участие в процесите на опазване, социализация и управление на нематериалното културно наследство като специално внимание изискват изразените мнения от юристи, икономисти, фолклористи, културолози, както и от представители на Министерство на културата и на обществеността. Намирането на решение на проблема за персонификацията на общността като субект на опазването, социализацията и управлението на нематериалното културно наследство се оказа дълъг процес, а дискусиите на проведената кръгла маса са само отправна точка към следващи взаимно свързани дебати и теми.

---

<sup>1</sup> Представянето на дискусиата от организираната в Столична библиотека кръгла маса отразява личното мнение и впечатленията на автора и не ангажира останалите участници с изразените позиции.

В качеството на модератор и за да провокира присъстващите към участие проф. Иван Кабаков постави няколко стратегически значими въпроси, последвани от въпроси за дискусия и представяне на потенциални правни форми за персонификация на общността от действащото законодателство на Република България като своеобразна информация за размисъл от страна на участниците в кръглата маса за съвременната правна рамка на нематериалното културно наследство.

Те могат да бъдат представени по следния начин:

- Защо общността е мислена като субект на опазването, социализацията и управлението на нематериалното културно наследство?

Съвременният глобализиран свят с неговата динамика и многообразие постепенно „реабилитира“ общностите като контрапункт и форма на смислено съществуване в която отделния индивид намира своето призвание и признание в условия на индивидуализирано потребление преди всичко на преживявания, а не на стоки в периода на Късната (Гидънс) и рефлексивна Модерност (Бек). Правната система също не изостава от тези процеси като предлага легални определения на различни по характер и предназначение общности. Най-използвано се оказва обвързаното с наследство определение за общност от Рамковата конвенция на Съвета на Европа за значението на културното наследство за обществото и по-конкретно: „общността с наследство се състои от хора, които ценят специфични аспекти на културното наследство и които те желаят, в рамките на предприетите обществени действия, устойчиво да съхранят и да предадат на бъдещите поколения“ (чл. 2b от Рамковата конвенция на Съвета на Европа).

Какво става обаче с публичните власти на национално, регионално и местно равнище и какво би могло да бъде тяхното (ново) предназначение и отговорност, ако овластим общностите да опазват, социализират и управляват нематериалното културно наследство? Това се оказва проблем, които също беше

дискутиран на кръглата маса от заинтересованите страни с оглед намирането на взаимно приемливи решения от полза на обществото.

- Защо „общността с наследство“ е обвързана с неговото опазване, социализация и управление?

Този проблем засяга същността на нематериалното културно наследство и е негова отличителна характеристика, но също така отразява и процесите на демократизация на съвременните общества, доколкото общността е „втъкана“ във формата на изразяване и съхранява носената от нея памет чрез предаването на специфични знания и умения. Някои от формите на изразяване не приключват само с изпълнение, подобно на музикалния фолклор, както стана ясно в хода на дискусиата, а оставят и материални артефакти за които обаче понякога няма информация как са произведени, показвайки значението на нематериалното наследство за съхраняването на паметта в системата на опазване и управление на културното наследство.

- Как обаче тази общност да се персонифицира, за да има „лице“ и „говорител“ (Кабакон 2015: 94) чрез които да се самоорганизира и участва в обществените процеси и търговския оборот, без да ползва подкрепата на читалищата или музеите като организационна „патерица“, а да разчита на тяхното партньорство, специализирана експертиза и различно предназначение, които допълват и подпомагат действията на общностите?

В тази връзка предоставянето на субективни права (*rights*) като правото на културно наследство по чл. 4 от Рамковата конвенция на Съвета на Европа за значението на културното наследство за обществото, включително и на авторски права за част от обективиралите се и в материални форми носители на памет се оказва от ключово значение за юристите, участващи в дискусиата, когато обаче общностите са подпомогнати от публичните власти по отношение на отстояването на върховенството на закона спрямо различните частни и понякога нелегитимни интереси в обществото.

Проф. Иван Кабаков постави и следните въпроси, както и предложи на вниманието на участниците конкретни правни форми за персонификация на общността, налични в действащото законодателство на Република България, за да провокира дискусия и по тази тема:

1. Какви други определения за общности, относими към опазването на нематериалното културно наследство, биха могли да бъдат използвани, освен определението по чл. 2b от Рамковата конвенция на Съвета на Европа за значението на културното наследство за обществото?

2. Кой е „говорител“ и представител на „общността с наследство“?

3. Ако приемем че „общността с наследство“ би могла да бъде представена от организация, неформална или формална (създадена в предписаната от закона форма) организация е за предпочитане?

4. Ако е предпочетена формалната организация, какъв да бъде вида на юридическото лице чрез което да се персонифицира общността:

- Читалище по Закона за народните читалища
- Нестопанска организация в обществена или частна полза, регистрирана по Закона за юридическите лице с нестопанска цел
- Стопанска организация / търговски дружества, регистрирани по Търговския закон
- Кооперация по Закона за кооперациите
- Държавно предприятие / ЕООД или ЕАД по чл. 62, ал. 2 от ТЗ
- Общинско предприятие / ЕООД или ЕАД по чл. 62, ал. 2 от ТЗ

5. Как да се управляват колективните блага и права на общността с оглед осигуряването на доходи за нейната самоорганизация и развитие в следствие на участието ѝ в обществените отношения и пазарните взаимодействия?

6. Какви специалисти и изследователи са необходими на „общността с наследство“, за да се самоорганизира и участва пълноценно в обществените отношения и пазарните взаимодействия?

Доц. Владя Борисова представи определението на Световната организация за интелектуална собственост (СОИС) за „общност на произход“. Тя е съвкупност от местни хора, които живеят в самоопределение и са носители на права върху традиционни и местни знания и умения като резултат от тяхната колективна дейност. За да има информиран дебат с повече гледни точки, освен определението за „общност на произход“, доц. Борисова сподели възникналите проблеми при изработването на понятието и неговото прилагане в различни страни, всяка от които си запазва правото на законодателство и решения на национално равнище с оглед защитата на традиционни знания и умения като интелектуална собственост и неизчерпаем ресурс за икономическо развитие в съвременната икономика на знанието. В това отношение доц. Борисова посочи *два режима за използване и достъп* – легален и нелегален, като последния се изразява в непозволено използване без съгласие от „общността на произход“ на техните традиционни знания и умения по начин, различен от традиционния. Това определение, според проф. Кабаков, отново поставя въпроса кой е „говорител“ на „общността на произход“, ако искаме да избегнем получаването на разрешение и договарянето с нелегитимен представител на общността.

Изключително ценно е изказването на проф. Мила Сантова, която аргументира *необходимостта от Регистъра на елементи на нематериалното културно наследство, както и от работа по неговата непрекъсната актуализация* и във връзка със задълженията на ползвателите да посочват произхода на използваната от тях форма на изразяване. Поставен беше и въпроса за това кой ще разрешава достъпа до регистъра, както и включването в него на нови форми на изразяване, носители на памет и елементи в областта на нематериалното културно наследство с оглед на силно забавените от националния координатор у нас процеси на попълване на Регистъра, съгласно задълженията на страната по чл. 12 от Конвенцията на ЮНЕСКО за опазване на нематериалното културно наследство.

Проф. Сантова посочи, че усилията на СОИС са насочени основно към икономически резултат, а тези на Конвенция 2003 – към „идеалния“ резултат на опазването, свързан с идентичността. Те обаче намират пресечна точка в

актуалните днес концепции за устойчиво развитие. Посочено беше, че определението на Световната организация за интелектуална собственост (СОИС) акцентира на икономическите аспекти, но трябва да се помисли повече за културните аспекти и за устойчивостта на нематериалното културно наследство. Бе отбелязано също, че общността с наследство не е устойчива и поради тази причина много трудно би могла да бъде дефинирана.

По този начин се появи в дискусиата *концепцията за устойчивото развитие*, чиито три „класически“ стълба – екологичен, социален и икономически си „разпределят“, според проф. Кабаков, работата по „общност на произход“ на СОИС (икономически аспекти), формирането „общност с наследство“ по чл. 2b от Рамковата конвенция на Съвета на Европа за значението на културното наследство за обществото (социални аспекти) и опазването на нематериалното културно наследство по Конвенцията на ЮНЕСКО от 2003 г. (културни аспекти). Видно е, според проф. Кабаков, изместването на концепцията по отношение на четвърти стълб – *културна устойчивост* или културата като източник на устойчиво развитие в изследванията на Хоукс и Биркеланд (Кабаков 2015: 266). Участниците в организираната кръгла маса се обединиха около позицията, че са необходими редовно и тематично осъществявани дебати за опазването, социализацията и управлението на нематериалното културно наследство като проведената дискусия в Столична библиотека е само първа стъпка при реализацията на подобни намерения и очаквания.

## **ЛИТЕРАТУРА**

1. Кабаков, И. Дилеми на културата. София: Унив. изд. „Св. Климент Охридски“, 2015.
2. Рамкова конвенция на Съвета на Европа за значението на културното наследство за обществото. – В: Международноправна защита на културното наследство. съст. И. Кабаков, К. Русев. София: МК, 2008.